

Štátny pedagogický ústav Bratislava

VÝCHOVNÉ ŠTANDARDY

OBSAHOVÉ A VÝKONOVÉ ŠTANDARDY PRE ŠPECIÁLNE VÝCHOVNÉ ZARIADENIA.

VERZIA

Žiaci s poruchami správania, mladší školský vek

Žiaci s poruchou aktivity a pozornosti, mladší školský vek

Žiaci s poruchou aktivity a pozornosti s mentálnym postihnutím

PhDr. Margita Levčíková, CSc.

Pracovný tím:

PhDr. Alena Csáderová, Liečebno-výchovné sanatórium, Bratislava

PhDr. Mária Csáderová, Liečebno-výchovné sanatórium, Kynek

RNDr. Ladislav Horniak, CSc., Liečebno-výchovné sanatórium, Bratislava

PhDr. Viera Hudečková, Diagnostické centrum, Záhorská Bystrica, Bratislava

Mgr. Mária Kotulová, Liečebno-výchovné sanatórium, Kynek

Mgr. Ľubica Murínová, Diagnostické centrum, Slovinská ul., Bratislava

Mgr. Renáta Némethová, Liečebno-výchovné sanatórium, Čakany

PhDr. Ľubica Zelizňáková, Liečebno-výchovné sanatórium, Bratislava

ÚVOD

V zmysle §11 ods. 3 písm. e) zákona č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov patria výchovné štandardy medzi pedagogickú dokumentáciu škôl a školských zariadení.

V špeciálnych výchovných zariadeniach sú výchovné štandardy základom pre vypracovanie výchovného plánu a spoločne slúžia na riadenie reedukačného procesu.

Tieto výchovné štandardy sú určené pre deti

- a) s poruchami správania v diagnostických centrách pre deti do 15. rokov veku, mladší školský vek,
- b) s poruchou aktivity a pozornosti v liečebno- výchovnom sanatóriu, mladší školský vek,
- c) s poruchou aktivity a pozornosti s mentálnym postihnutím, mladší aj starší školský vek

Pod *poruchami správania* rozumieme skupinu porúch premietajúcich sa najmä do sociálnych vzťahov jednotlivca a spoločnosti, keď dochádza opakovane a trvalo k aktívnemu a závažnému porušovaniu spoločensky akceptovaných morálnych alebo aj právnych noriem, pričom jedinec ešte nie je alebo v plnom rozsahu nie je právne zodpovedný. Vznik a vývin porúch správania je komplexne podmienený mnohými faktormi, u väčšiny prípadov majú primárny význam činitele sociálneho charakteru. V prípade, že je porucha správania kombinovaná s poruchou aktivity a pozornosti, ide o poruchu správania hyperkinetickú (MKCH – 10).

Poruchu aktivity a pozornosti definujeme ako skupinu porúch správania, so začiatočnými prejavmi pred siedmym rokom veku života dieťaťa. Je to kombinácia hyperaktivity, poruchy pozornosti a neschopnosti sa primerane dlhší čas sústrediť na danú úlohu, pričom je toto správanie typické pre všetky situácie a je relatívne trvalé. Porucha aktivity a pozornosti je v mnohých prípadoch kombinovaná s poruchou správania, najmä pri dlhodobejšom nevhodnom výchovnom prístupe, sa môžu sekundárne vyvinúť až závažné asociálne formy správania. Ako pridružená porucha sa môžu vyskytnúť aj špecifické poruchy učenia.

V stručnosti je hlavným cieľom reedukácie zmena kvality tých vlastností osobnosti, ktorých spoločným výsledkom je dysfunkčnosť jedinca v sociálnych vzťahoch a nadväzne tréning modelov a vzorov spoločensky akceptovateľného správania. Ak sú poruchy správania zapríčinené komplexom rôznych faktorov a zároveň sa premietajú do vývinu viacerých vlastností a zložiek osobnosti (u každého jednotlivca v individuálnej miere, kvalite a kombinácii), tak je potrebné od samého začiatku reedukačného procesu a v celom jeho priebehu sledovať komplexne celú osobnosť a cielene ovplyvňovať práve tie vlastnosti, ktoré sú u konkrétneho jednotlivca tou primárnou príčinou permanentného sociálneho zlyhávania. Výchovné štandardy z týchto dôvodov zahŕňajú osobnosť komplexne v jej jednotlivých oblastiach, ktoré sú konkretizované jednotlivými vlastnosťami a teoreticky definujú optimálny výkon, ako cieľ, ku ktorému speje reedukačný proces. Dôraz sa kladie na tie oblasti štruktúry osobnosti, ktoré sú všeobecne považované za tie, kde je vývin osobnosti jedinca s poruchami správania, resp. s poruchou aktivity a pozornosti najviac narušený a typický. Ide najmä o oblasť morálneho vývinu, morálneho usudzovania, emocionálneho vývinu, sebahodnotenia, impulzívneho a agresívneho správania, schopnosti konštruktívnej

komunikácie a riešenia konfliktov. Výchovný plán špeciálnych výchovných zariadení je preto potrebné vypracovať tak, aby zahŕňal aktivity, techniky, postupy reedukácie, terapie a korekcie zamerané na osobnosť komplexne, pričom v jednotlivých prípadoch sa postupy individualizujú v individuálnych reedukačných plánoch.

Vzhľadom na to, že poruchy správania sa v niektorých prípadoch vyskytujú v kombinácii s poruchou aktivity a pozornosti a naopak, návrh výchovných štandard je vypracovaný pre obidve diagnózy spoločne.

Výchovné štandardy majú dve zložky – obsahové štandardy a výkonové štandardy.

Obsahové štandardy – označujú najdôležitejšie oblasti rozvoja osobnosti a správania, na ktoré sa zameriava reedukačná, terapeutická a korektívna činnosť na dosiahnutie želaných modelov a foriem správania detí s poruchami správania a detí s poruchou aktivity a pozornosti, resp. detí s poruchou aktivity a pozornosti a s mentálnym postihnutím.

Výkonové štandardy predstavujú konkrétnu úroveň aktivít, foriem správania, rozvoja vlastností, ktoré má dieťa teoreticky v optimálnom prípade nadobudnúť, prakticky sa má k nim čo najviac priblížiť. Výkonové štandardy sú ciele, ku ktorým smeruje reedukácia, terapia a korekcia porúch správania a porúch aktivity a pozornosti. Predpokladá sa, že úroveň rozvoja vlastností osobnosti, ktoré predstavujú jednotlivé štandardy, budú na cieľovej úrovni u jednotlivých detí, resp. klientov reedukačných centier, diagnostických centier a liečebno-výchovných sanatórií rozdielne. Pozitívne sa hodnotí pohyb vo vývine vlastností a správania smerom k definovanému optimálnemu výkonu, ktorý nastane na základe aplikácie reedukačných, terapeutických a korektívnych postupov. Dôležitý je celkový výsledok – osvojenie si a praktické uplatňovanie spoločensky akceptovateľných foriem správania, resp. relatívne stabilné pozorované zlepšenie správania, ako výslednica pozitívneho posunu vo vývine jednotlivých vlastností osobnosti.

Výchovné štandardy sú rozpracované do piatich okruhov:

- aktivačno-motivačné vlastnosti,
- vzťahovo-postojové a charakterové vlastnosti,
- emocionálno-dynamická zložka osobnosti,
- vôľové vlastnosti,
- výkonové vlastnosti.

Vychádza sa pritom z vlastností osobnosti tak, ako sa prejavujú vo formách správania, prejavoch a činnostiach, ktoré je možno pozorovať, hodnotiť a cielene usmerňovať ich vývin v procese reedukácie, terapie a korekcie u detí s poruchami správania a detí s poruchou aktivity a pozornosti, resp. u detí s poruchou aktivity a pozornosti a s mentálnym postihnutím.

Efektívne využitie štandard znamená ich aktívne využívanie pri tvorbe výchovných programov špeciálnych výchovných zariadení, prípadne aj skupinových výchovných plánov, či individuálnych reedukačných plánov. Jednou z možností je ich zapracovanie do jednotlivých tematických oblastí výchovy. Jednotlivé položky výchovných štandard sa pritom aplikujú v súlade s aktuálnymi cieľmi výchovy, reedukácie aktuálnej vzorky žiakov, chovancov alebo klientov zariadenia. Výchovné štandardy môžu slúžiť ako podklad pre vypracovanie škály na hodnotenie vývinu osobnosti a správania dieťaťa, resp. klienta špeciálneho výchovného zariadenia.

Obsahové a výkonové štandardy

Aktivačno-motivačné vlastnosti Záujmy, potreby, ašpirácie, životné ciele	
Obsahové štandardy	Výkonové štandardy
<p>Rozvoj záujmov</p> <p>Utváranie životných cieľov, ašpirácie</p> <p>Aktualizácia poznávacích, sociálnych a výkonových potrieb vo vzťahu k učeniu, školskej práci a aktivitám voľného času</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Mať veku primerane rozvinutú záujmovú štruktúru. Aktívne sa zapájať najmenej do jednej záujmovej činnosti so spoločensky prijateľným obsahom, spoločensky prijateľným spôsobom - Mať veku primerané ciele v učení, v mimoškolských aktivitách, spoločensky prijateľné predstavy o svojom osobnom živote a budúcom povolání - Zapájať sa do činností na vyučovaní, spolupracovať pri plnení úloh podľa požiadaviek, byť užitočným členom triedy - Zapájať sa do mimovyučovacích činností, aktivít voľného času, spolupracovať podľa požiadaviek, byť užitočným členom skupiny - Mať pozitívny vzťah k hrovým aktivitám, učeniu a k pracovným činnostiam primerane veku
Vzťahovo-postojové a charakterové vlastnosti Mravné, charakterové vlastnosti, postoje, sociálne vlastnosti, sebaregulačné vlastnosti	
Obsahové štandardy	Výkonové štandardy
<p>Formovanie charakterových vlastností</p> <p>názory a postoje</p> <p>sebapoznanie</p> <p>mravné vlastnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Názory a postoje mať utvorené v súlade s mravnými princípmi, vedieť rozlíšiť dobro od zla, posúdiť čo je správne a čo je nesprávne - Vedieť vyjadriť názor, prejavíť postoj v súlade s mravnými normami a spoločenskými pravidlami. Vedieť svoj názor primerane veku zdôvodniť - Vedieť akceptovať odlišné názory a spôsoby správania iných ľudí,. Byť tolerantný k ľuďom inej národnosti, etnickej skupiny, so zdravotným postihnutím. - Poznať svoje schopnosti, silné a slabé stránky, mať pozitívny sebaobraz - Byť schopný primerane a reálne hodnotiť svoje výkony a správanie - Rešpektovať morálne normy a princípy - Byť schopný niesť zodpovednosť za svoje činy, priznať si vinu za nevhodné správanie - Rešpektovať authority, pozitívne reagovať na požiadavky autorít

<p>sociálne vzťahy</p> <p>hierarchia hodnôt</p> <p>sebaregulácia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Byť otvorený k nadväzovaniu stabilných sociálnych vzťahov s vrstovníkmi na veku primeranej úrovni, zapájať sa do bežných sociálnych aktivít - Dodržiavať bežné pravidlá správania pri hre, iných sociálnych aktivitách v skupine vrstovníkov a v škole - Byť schopný načúvať druhým, vedieť komunikovať s ľuďmi vo svojom okolí - Prejavovať prosociálne správanie vo vzťahu k ľuďom vo svojom okolí, byť ochotný pomôcť - Mať osvojený spoločensky akceptovateľný rebríček hodnôt na veku primeranej úrovni - Vedieť sa primerane prispôbovať zmenám v každodennom živote - Nadobudnúť primeranú úroveň sebadôvery, dokázať si veriť pri riešení problémov, plnení cieľov - Prejavovať snahu o pozitívnu zmenu vo svojom správaní - Regulovať, prispôbiť svoje správanie na základe vonkajších podnetov a usmernení - Vedieť primeraným spôsobom ovládať agresívne tendencie vo svojom správaní - Uvedomiť si dôsledky chýb a omylov vo svojom správaní a vedieť ich pozitívne využiť pre svoje budúce správanie - Naučiť sa pomenovať vzniknutý problém, porozumieť mu primerane veku a rozvážne pristupovať k jeho riešeniu, k prekonávaniu prekážok
<p style="text-align: center;">Emocionálne – dynamická oblasť Empatia, temperament, agresivita</p>	
<p>Obsahové štandardy</p>	<p>Výkonové štandardy</p>
<p>Emocionálna zrelosť</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Poznať svoje vlastné city a pocity - Vedieť prijať kritiku svojich nedostatkov a následne sa podľa toho ďalej správať - Pokojne a rozvážne reagovať na vonkajšie podnety a v krízových situáciách - Byť schopný prijateľným spôsobom vyrovnať sa s vlastným neúspechom

<p>Empatia</p> <p>Citové väzby voči rodine, príbuzným</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Byť schopný pochopiť a vcítiť sa do situácie a konania iných - Mať pozitívne citové väzby vo vzťahu k rodine
<p>Vôľové vlastnosti Cieľavedomosť, vytrvalosť, iniciatívnosť, samostatnosť, sebaovládanie, sústredenosť, pozornosť, disciplína</p>	
<p>Obsahové štandardy</p>	<p>Výkonové štandardy</p>
<p>Vôľové vlastnosti v školskej práci, počas mimo vyučovacích činností a aktivít voľného času</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Byť samostatný pri plnení úloh v škole a mimoškolských aktivitách - Byť vytrvalý pri plnení úloh v škole, pri mimoškolských aktivitách, pri hre, byť schopný dokončiť začaté úlohy a činnosti - Vedieť si stanovovať ciele primerane veku, schopnostiam a situácii - Dodržiavať stanovené pravidlá správania - Byť schopný sústredene a pozorne pracovať, učiť sa hrať sa, udržať primeraný čas pozornosť
<p>Výkonové vlastnosti Schopnosti, vedomosti, zručnosti, návyky, tvorivosť</p>	
<p>Obsahové štandardy</p>	<p>Výkonové štandardy</p>
<p>Schopnosti, vedomosti, zručnosti, návyky v školskej, mimoškolskej práci, v spoločenskom živote</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ovládať základné hygienické návyky a sebaobslužné činnosti - Vedieť si udržiavať poriadok vo svojich školských a osobných veciach - Mať osvojené požadované vzory spoločenského správania - Poznať a osvojiť si základné princípy zdravej životosprávy, uvedomovať si škodlivosť fajčenia, alkoholu - Mať primerane rozvinutú jemnú a hrubú motoriku - Osvojiť si manuálne zručnosti v pracovnej oblasti, v záujmovej činnosti - Mať vytvorený pozitívny vzťah k telesnému cvičeniu a k veku primeraným pohybovým aktivitám - Uplatňovať tvorivosť, primeranú svojim schopnostiam, v záujmových činnostiach umeleckého zamerania - Mať primerane rozvinuté estetické cítenie, osvojené estetické návyky vo vzťahu k sebe a k svojmu okoliu.. - Osvojiť si základné princípy ochrany životného prostredia